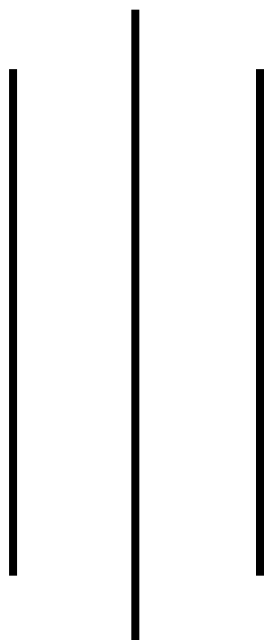

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति, २०७९

शुक्लागण्डकी नगरपालिका,
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
दुलेगौडा, तनहुँ ।

विषयसूची

१. परिचय	१
२. चुनौती	५
३. नाम र प्रारम्भ:	५
४. दीर्घकालिन सोच	१०
५. उद्देश्य	१०
६. रणनीति	११
७. कार्यनीति	१३
८. तीन (३) वर्षे प्रस्तावित रणनीति, कार्यक्रम तथा प्रमाणीकरणका आधारहरू	२४

१. परिचय

पवित्र शुक्लागण्डकीको दुवै तर्फ माछापुच्छ्रे हिमालको काख भुजिकोट, दगाम र गुर्दुम जस्तो उच्च क्षेत्रको संरक्षणमा पृथ्वी राजमार्गमा रहेको यस नगरपालिकाको घोषणा मिति २०७१ वैशाख २५ भएको हो। साविकका दुलेगौडा, खैरेनीटार र ढोरफिर्दी गा.वि.स.लाई समेटेर र मिति २०७१ जेठ ७ गते देखि कार्यालय स्थापना भइसंचालनमा आएकोमा मिति २०७३ फाल्गुन २२ गते तीन गाविस थपेर, राइपुर र फिरफिरे समेत गरि मिति २०७३ फाल्गुन ३० गते बाट बृहत रूपमा संचालनमा आएको हो।

देशको राजधानी काठमाडौँदेखि १७० कि.मी. पश्चिम र पर्यटकीय नगरी पोखराबाट १९ कि.मी. दक्षिणमा यस नगरपालिका रहेको छ। पौराणिक भाषामा सेतीगण्डकीलाई शुक्लागण्डकी भनिएको जसको अर्थ सफा, चम्किलो र उदयमान भन्ने हुन्छ। यस नगरपालिकाको मध्य भागबाट सेती गण्डकी बगेको हुनाले नगरपालिकाको नामाकरण शुक्लागण्डकी राखिएको हो। शुक्लागण्डकी नगरपालिका बहु जाती, भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृति भएको नगर हो।

संसारभर लैङ्गिक असमानता तथा सामाजिक विभेदका प्रति सबैको ध्यानाकर्षण भएकोछ। यसै क्रममा नेपालले पनि समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्न लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा सामाजिक न्यायको क्षेत्रमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू गरेकोछ। यसैको फलस्वरूप नेपालको संविधान, २०७२ प्रस्तावनामा नै लैङ्गिक विभेद अन्त्य गरी समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने व्यवस्था भएकोछ। त्यस्तैगरी यसको धारा ३८ ले मौलिक हक अन्तर्गत महिलाको हक, धारा ४२ ले सामाजिक रूपले पछाडि परेका तथा पछाडि पारिएका महिला लगायतलाई समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यको संरचना तथा सार्वजनिक सेवामा सहभागिताको हक हुने उल्लेख गरी सामाजिक न्यायको हक तथा धारा ४३ ले आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका एकल महिला लगायतलाई कानूनबमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक सुनिश्चित गरेको छ। यसका साथै राज्यले नागरिकहरूका बीच उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लिङ्ग, आर्थिक अवस्था, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गर्ने छैन भनी व्यवस्था गरेको छ। उल्लेखित प्रावधानहरूलाई कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरकारलाई संविधानमै उल्लेख गरी विभिन्न काम, कर्तव्य र अधिकार प्रदान गरी ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूसहित सुकुम्बासी व्यवस्थापन गर्न लक्षित समूहसम्बन्धी स्थानीय योजना, कार्यक्रम, स्रोत परिचालन र व्यवस्थापन, सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी स्थानीय तथ्याङ्क र सूचना व्यवस्थापन नियमन गर्ने कुराहरू उल्लेख गरिएको छ। यस 'लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७८' को सफल कार्यान्वयनका लागि राजनीतिक प्रतिबद्धता, इच्छाशक्ति र स्रोत साधनको परिचालन, समन्वय र जनचेतना अभिवृद्धि गरी नगरपालिकाको हरेक विकास योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूमा लैससासलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने सोच, ज्ञान र दक्षता भएका जनशक्तिको व्यवस्थापन, स्रोत साधनको परिचालन, अन्तर-निकाय समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक छ। यस रणनीतिको माध्यमबाट नगरपालिका र मातहतका निकायहरूमा के कहाँ कस्तो कसरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मैत्री वातावरण सिर्जना गर्ने विषयका जानकारी समेत सरल ढङ्गबाट प्राप्त हुनेछ र यसमार्फत नगरपालिकाले लैससास सस्थागत रूपमै लागु हुनेछ।

त्यस्तैगरी वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहको योजना तर्जुमा गर्दा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रणाली अनुसार बस्ती वा टोलस्तरबाट योजना तर्जुमा प्रक्रिया अवलम्बन गरी महिला तथा अल्पसंख्य समुदायको सहभागीतामा जोड, योजना बनाउँदा महिला, बालबालिका तथा पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने योजना छनोटमा जोड दिँदै लैससास प्रवर्द्धन गर्ने व्यवस्थालाई जोड दिएको छ । तसर्थ नेपालको संविधानले दिएको महिला अधिकारसम्बन्धी तथा समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने नयाँ प्रावधानहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै ती अधिकारहरू महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेसी, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, श्रमिक, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, गर्भावस्थाका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय, पिछडिएको क्षेत्र र आर्थिक रूपले विपन्न खस- आर्यलगायत नागरिकहरूले उपभोग गर्न सक्ने वातावरण सिर्जना गर्नु आजको समयको माग तथा आवश्यकता हो । दिगोविकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने नेपालको प्रयत्नमा 'लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७७' को ठूलो भूमिका हुन्छ । यिनै माग तथा आवश्यकतालाई मध्यनजर राख्दै नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने विभिन्न योजना तथा कार्यक्रमहरूका साथै यसको संरचनामा लैससाससँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूलाई एकीकृत रूपमा निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक मार्गदर्शन प्रदान गर्न 'लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७९' तर्जुमा गरेकोछ ।

हाल सम्म लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा नगरपालिकाले लिएको रणनीति यस प्रकार छ ।

पिछडा वर्ग, दलित, आदिवासी जनजातीका सम्बन्धमा

- सबै अल्पसंख्यक जातीहरू मुस्लिम, कुमाल, भूजेलको सांस्कृतिक पहिचान र उन्नतिका लागि कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ ।
- पेशा, जाती वा वर्गको मात्र हुदैन तथापी परम्परागत पेशा व्यवसायमा रहेका नागरिकहरूका लागि जस्तै आरन, सिलाई मेसिन, माटोका भाडा बनाउने भट्टी वा काममा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइने छ ।
- छुवाछुत एवम् जाती विभेदलाई अन्त्य गरिने छ र शान्य सहनशिलताको रणनीति लिईने छ ।
- मौलिक सिप तथा कलालाई आधुनिकीकरण एवम् वैज्ञानिक ढंगबाट संचालन गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
- दलितहरूको वास्तविक पहिचान गर्ने उद्देश्यले दलितहरूको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक, शैक्षिक, रोजगार सहितको तथ्याङ्क प्रकाशन गरिनेछ ।
- शिक्षाको क्षेत्रमा उत्कृष्ट साथै आर्थिक अवस्था कमजोर भएका दलित विद्यार्थी पहिचान गरी छात्रवृत्ति र शैक्षिक सामाग्री उपलब्ध गराइनेछ ।
- दलित हक अधिकार र कानून सम्बन्धी रेडियो कार्यक्रम प्रशारण गरिने छ । प्रत्येक वर्षको जेठ २९ गते राष्ट्रिय स्तरको “जातिय विभेद तथा छुवाछुत उन्मुल न दिवस” कार्यक्रमलाई नगरपालिका भर भव्यताका साथ मनाईने छ ।

- आत्मनिर्भर हुने विभिन्न सिपमूलक कार्यक्रम गर्ने साथै पेशा व्यवसायलाई थप व्यवस्थित गर्न वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

सामाजिक विकास सम्बन्धमा

- लक्षित वर्गको बजेट उत्पादनमुखी कार्यक्रम परिचालनमा जोड दिइनेछ ।
- दलित वर्गभित्र पनि विपन्न वर्गलाई पहिचान गरी तिनीहरूको सिप र कला अनसार सुसंरक्षण, प्रवर्धन गरी उत्पादनमूल काम गर्न आवश्यक प्रविधि (सामाग्री) उपलब्ध गराइने छ ।
- ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्र वडा नं. ५, मुक्तिनाथ च्यवनधाम वडा नं २ मा ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा संचालन गर्न सहयोग गरिने छ ।
- बालबालिकालाई सनुशाशित भविष्य निर्माणका लागि बाल संरक्षण, बाल बचाउ सहित मनोरञ्जन स्थलको व्यवस्था गरिने छ । सबै बालबालिकालाई विद्यालय पहुँचमा लगिने छ ।
- अपाङ्गता भएका नागरिकको क्षमता अनुसार जीवन वृत्तिका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिवारलाई क्षमता
- अनुसार विउपँजीको व्यवस्था गरिने छ ।
- ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गता परिचयपत्र वितरणलाई सरल बनाइने छ ।
- टोल विकास संस्थाहरूलाई अभि सक्रिय पार्दै लगिने छ ।
- प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमलाई नितिगत सधुर गरी व्यवस्थित गरिने छ ।
- सामाजिक सुरक्षा र पञ्जिकरणलाई सहज गर्न वडा कार्यालयलाई तालिम दिइने छ ।
- लक्षित वर्ग पहिचान गठन र सञ्चालनका लागी कार्यविधि निर्माण र कार्यदल गठन गरी व्यवस्थित गरिने छ ।
- नगरभित्र रहेका र बाहिरबाट आई कार्यरत सरकारी, गैर सरकारी संस्थाहरूलाई एकद्वार प्रणालीमा ल्याइने छ ।
- बालमैत्री नगर बनाउन आवश्यक पहल गर्दै लगिनेछ ।
- स्रोत साधनमा कमजोर गरिब वर्गको पहुँच वस्तार गरिनेछ ।
- महिला र किशोरीहरू विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा लाई अन्त्य गरिनेछ,

ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता एवम एकल महिला:

- गत आर्थिक वर्षहरूमा असल अभ्यास भएका कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिइने छ।
- एकल महिलाको आयआर्जनका लागि सिप विकास तालिम दिई विउ पँजीको व्यवस्था गरिने छ ।
- सामाजिक तथा सार्वजनिक स्थलहरू अपाङ्ग मत्री बनाइने छ ।
- सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमलाई सलुभ बनाइने छ ।
- ज्येष्ठ नागरिकलाई सेवा आश्रमको व्यवस्था गरिने छ ।

- अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई क्षमता अनुसार सीप सिकाई आयआर्जनका लागि विउपँजीको व्यवस्था गरिने छ ।
- अपाङ्गताको 'ग' र 'घ' कार्डप्राप्त गरी कुनै पनि सरकारी वा गैरसरकारी लाभको पद नलिएको अपाङ्गता व्यक्तिहरूलाई क्रमशः सविधाको प्रबन्ध गरिनेछ ।

महिला तथा बालबालिका

- महिलाहरूको सिप अनुसारको काम र काम अनुसारको उत्पादनमा प्रेरित गरिने छ ।
- महिलाहरूलाई एकल वा सामूहिक उत्पादन प्रणालीमा लाग्न र एक समूह एक उत्पादनमा लाग्न प्रेरित गरिने छ ।
- आवश्यकता अनुसार ऋण वा अनुदानको व्यवस्था गरिने छ ।
- तालिमका लागि तालिम नभई उत्पादनका लागि सिपलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।
- विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालयको पहुँचमा लगिनेछ ।
- नवजात शिशु र आमालाई पोषणको व्यवस्था गरिने छ ।
- विद्यालय छोड्नेको दर कायम गर्ने, दिवा खाजा, जाँच उपचारलाई थप व्यवस्थित गरिने छ ।
- पर्यटन, कृषि / पूर्वाधार/समृद्ध शुक्लागण्डकीको मूल आधार/
- उद्यमशिल महिला एकल वा समूहमा पुरस्कारको व्यवस्था गरिने छ।
- ५ वर्षमुनीका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि केन्द्र र प्रदेश सरकारको रणनीति अनुसार बालबालिका केन्द्र संचालन गरिने छ ।

पिछडा वर्ग, दलित, आदिवासी जनजाती:

- शकुलागण्डकी नगरपालिका बहुल जाती, भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृति भएको नगर हो । सबै अल्पसंख्यक जातीहरू
- मुस्लिम, कुमाल, भूजेलको सांस्कृतिक पहिचान र उन्नतिका लागि कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ ।
- पेशा, जाती वा वर्गको मात्र हुदैन तथापी परम्परागत पेशा व्यवसायमा रहेका नागरिकहरूका लागि जस्तै आरन, सिलाई मेसिन, माटोका भाडा बनाउने भट्टी वा काममा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराईने छ ।
- छुवाछुत एवम् जातीगत विभेदलाई अन्त्य गरिने छ र शान्य सहनशिलताको रणनीति लिईने छ ।
- मौलिक सिप तथा कलालाई आधुनिकीकरण एवम् वैज्ञानिक ढंगबाट संचालन गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
- दलितहरूको वास्तविक पहिचान गर्ने उद्देश्यले दलितहरूको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक, शैक्षिक, रोजगार सहितको तथ्याङ्क पुस्तिका प्रकाशन गरिनेछ ।
- शिक्षाको क्षेत्रमा उत्कृष्ट साथै आर्थिक अवस्था कमजोर भएका दलित विद्यार्थी पहिचान गरी छात्रवृत्ति र शैक्षिक सामग्रीउपलब्ध गराइनेछ ।

- दलित हक अधिकार र कानून सम्बन्धी रेडियो कार्यक्रम प्रसारण गरिने छ । प्रत्येक वर्षको जेठ २१ गते राष्ट्रिय स्तरको “जातीय विभेद तथा छुवाछुत उन्मुलन दिवस” कार्यक्रमलाई नगरपालिका भर भव्यताका साथ मनाईने छ ।
- आत्मनिर्भर हुने विभिन्न सिपमूलक कार्यक्रम गर्ने साथै पेशा व्यवसायलाई थप व्यवस्थित गर्न वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

२. चुनौती

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विकासका सवाल मध्ये एक महत्वपूर्ण सवाल हो । रणनीति तथा कार्यक्रमहरूको अभावले गर्दा अबैध महिला तथा पछाडि परेका वा पारिएका समुहको आवश्यकता सम्बोधन छैन । फलस्वरूप विभिन्न सरकारी कार्यालयहरूले प्रदान गर्ने सेवा तथा सुविधाहरूमा महिला, दलित तथा पछाडि परेका समुदायको पहुँचमा र निर्णय गर्ने क्षमतामा कमी हुन गएको छ र सरकारहरूले तर्जुमा गर्ने योजना, कार्यक्रम तथा बजेट लैङ्गिक उत्तरदायी वा लैङ्गिक संवेदनशीलताको कमि देखिन्छ । यसको साथै सबै कार्यालयमा लैससासलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नको लागि संरचनाहरूको कमी र यस विषयमा सबैको जानकारी समान रूपमा भएन जसले गर्दा लैससास विषयलाई सबैले गम्भिर रूपले आन्तरिकिकरण भइरहेको अवस्था छ । यसैगरी सबैजसो प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले लैससासको रणनीति तथा कार्यविधि बनाएर योजना, कार्यक्रम तथा बजेटको तर्जुमा गरिनसकेको विद्यमान अवस्थामा सो सम्बन्धी रणनीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूमा लैङ्गिक संवेदनशीलताको अभाव खड्किएको छ । फलस्वरूप लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीका आधारभूत पक्षहरू समेत ओझेलमा परेका छन् । जसले गर्दा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणका प्रयासहरूमा महिला, दलित तथा पछाडिएका समूहको सारभूत सहभागिता भन्दा औपचारिक प्रतिनिधित्वमा सीमित हुन पुगेकोछ भन्दा अन्यथा नहोला । घरेलु हिंसा दिनदिनै बढ्दै गइरहेको सन्दर्भमा नगरपालिकाले लैससासको अवधारणालाई व्यवहारिक रूपमा सफल कार्यन्वयन गर्न अहिले भन्ने चुनौतिपूर्ण हुनपुगेको छ । त्यसैले लैससासको लागि राजनीतिक प्रतिवद्धता, इच्छाशक्ति र स्रोत साधनको परिचालन र जनचेतना अभिवृद्धि गरि नगरपालिकाका हरेक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरूमा लैससासलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने सौँच, ज्ञान र दक्षता भएका जनशक्तिको व्यवस्थापन, स्रोत साधनको परिचालन, अन्तर-निकाय समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने कार्य यस नगरपालिकाको लागि पनि चुनौतीका रूपमा रहेको छ ।

३. नाम र प्रारम्भ:

यस रणनीतिको नाम “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७६” रहनेछ र यसको प्रारम्भ नगरपालिकाले स्वीकृति गरेको मिति देखि लागू हुनेछ ।

परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस रणनीतिमा:

क) “नीति” भन्नाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७६ सम्मन्तुपर्दछ ।

ख) “स्थानीय तह” भन्नाले गाउँपालिका, नगरपालिका र जिल्ला समन्वय समिति सम्मन्तुपर्दछ ।

ग) “नगरपालिका” भन्नाले शुक्लागण्डकी नगरपालिका सम्भन्नुपर्दछ ।

घ) “कार्यक्रम” भन्नाले निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि तयार गरिएका आयोजनाहरूको संयोजित रूप सम्भन्नु पर्छ ।

ङ) “योजना” भन्नाले समग्र विकास निर्माण सम्बन्धी कार्यको लागि तयार गरिएको स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना, वार्षिक विकास योजना, एकिकृत शहरी विकास योजना, जिल्ला सडक गुरुयोजना र विषयगत गुरुयोजना, रणनीति योजना आदि सम्भन्नुपर्छ ।

च) “सामाजिक वञ्चितीकरण” भन्नाले औपचारिक नियम, ऐन, कानून आदि तथा परम्परादेखि चलिआएको अनौपचारिक मूल्य मान्यता बमोजिम लिङ्ग, जातजाति, धर्म आदि विभेदका कारणले सुविधाबाट वञ्चित भएको अवस्थालाई सम्भन्नुपर्छ ।

छ) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले अवसर तथा स्रोत साधन उपभोग गर्नबाट वञ्चित भई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट वञ्चित भई गरिवी तथा सामाजिक रूपमा वञ्चितकरणमा परेका समूहहरूलाई विकास निर्माण र कार्यसम्पादनका प्रकृयाहरूमा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, स्रोत, साधन तथा आधारभूत अधिकार उपयोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्भन्नुपर्छ ।

ज) “सामाजिक समावेशी सम्पर्क व्यक्ति” भन्नाले कुनै कार्यालय वा निकायमा समावेशी विषय हेर्ने गरी सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा तोकिएको कर्मचारीलाई सम्भन्नुपर्छ ।

झ) “सामाजिक समावेशी बजेट” भन्नाले विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदाय, अपांगता भएका व्यक्ति, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागिमुलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रति उत्तरदायी बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने बजेट तथा कार्यक्रमलाई जनाउँछ । सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामूलक वितरण र उपभोग हुनेगरी तर्जुमा गरिएको बजेट समेत सम्भन्नुपर्छ ।

ञ) “विकास साभेदार” भन्नाले नेपाल सरकारसँग भएको सम्झौता बमोजिम नगद, जिन्सी एवम् प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने द्विपक्षीय एवम् बहुपक्षीय दातृ निकाय, सयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरू तथा अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था सम्भन्नुपर्छ ।

ट) “टोल विकास संस्था” भन्नाले ऐनको दफा १२ (२) क बमोजिम सामाजिक परिचालकको अवधारणा बमोजिम गठन हुने समूह सम्भन्नुपर्छ ।

ठ) “उपभोक्ता समिति” भन्नाले आयोजनाबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउने व्यक्तिहरूको समूहले कुनै आयोजना निर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नको लागि आफूहरू मध्येबाट निश्चित प्रक्रिया बमोजिम गठन गरेको समिति सम्भन्नुपर्छ ।

ड) “सामुदायिक संस्था” भन्नाले जनचेतनासम्बन्धी तालिम, अभिमुखीकरण, सीप विकास, बचत, कर्जा परिचालन, समावेशी विकास र सशक्तिकरण गर्ने उद्देश्यले निश्चित प्रक्रिया अवलम्बन गरी प्रचलित कानून

बमोजिम स्थापना भएका संस्था तथा स्थानीय तहमा सूचीकृत भएका समुदायहरू आधारित संस्था सम्झनुपर्छ ।

ढ) “गैर-सरकारी संस्था” भन्नाले प्रचलीत कानून बमोजिम स्थापना भएका स्थानीय तहको सभाबाट आफ्नो कार्यक्रम स्वीकृत गराई स्थानीय तहसँग समन्वय राखी कार्य सञ्चालन गर्ने गैर-नाफामूलक संस्था सम्झनुपर्छ ।

ण) “स्थानीयकरण” भन्नाले कुनै पनि विषय वा कार्यक्रमलाई कुनै स्थानीय ठाँउ विशेषको परिस्थिती वा अवस्था अनुसार ढाली त्यसको प्रभावकारी एवं अधिकतम उपयोग गर्ने प्रक्रिया सम्झनुपर्दछ ।

त) “बञ्चित समुह” भन्नाले परम्परागत रूपमा लामो समय देखि जातिय, आर्थिक, लैङ्गिक, अपाङ्गता, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक एवम् भौगोलिक कारणले गर्दा पछि परेका महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेसी, मुस्लिम, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरिक, बाल-बालिका एवम् दुर्गक क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनता सम्झनुपर्दछ ।

थ) “अल्पसंख्यक” भन्नालेसंघीय कानून बमोजिम निर्धारित प्रतिशत भन्दा कम जनसंख्या रहेका जातीय, भाषिक र धार्मिक समूह सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आफ्नै जातीय, धार्मिक र भाषिक विशिष्टता भएको, त्यसलाई बचाई राख्ने आकांक्षा रहेका, विभेद र उत्पीडन भोगेका समूह समेतलाई जनाउँछ ।

द) “सीमान्तीकृत” भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि पारिएका, विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट बञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्छ र सो शब्दले अति-सीमान्तीकृत र लोपोन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।

ध) “लैङ्गिक प्रभाव विप्लेषण” भन्नाले रणनीति तथा अभ्यासहरूको परीक्षण गरेर कुनै पनि योजना कार्यक्रम तथा आयोजनाबाट महिला एवम् पुरुष कत्तिको लाभान्वित भएका छन् भन्ने अवस्थाको विश्लेषण गर्ने कार्यलाई सम्झनुपर्दछ ।

न) “लैङ्गिक समता” भन्नाले अवसर र न्यायबाट बन्चित महिला वा पुरुषलाई थप अवसर दिएर समतामूलक स्थितिको निर्माण गर्न गरिने विशेष प्रयासलाई सम्झनुपर्दछ ।

प) “लैङ्गिक समानता” भन्नाले महिला र पुरुषबीच सबै क्षेत्र र तहमा समान अवसर र समान लाभ हासिल गर्ने अवस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।

फ) “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले महिला तथा पुरुष र विभिन्न सामाजिक समूहहरू बीचको असमान शक्ति सम्बन्धहरूलाई पुनःसन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिचान भएका व्यक्तिहरूका लागि समान अधिकार, अवसर एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने विषयलाई सम्झनु पर्दछ ।

ब) “लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट” भन्नाले स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा समाजमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायका महिला, पुरुष, तेथ्रोलिङ्गी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बाल-बालिका तथा जेष्ठ नागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागितामूलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास

प्रक्रियालाई निजहरू प्रति उत्तरदायी बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने कार्यक्रम र बजेटलाई जनाउँछ । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर उद्देश्यमूलक, योजनाबद्ध, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामूलक वितरण र उपभोग हुने गरी गरिने बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई सम्झनुपर्दछ ।

भ) “लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी परीक्षण” भन्नाले समाजमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायका महिला र पुरुषबीचको भूमिका, सम्बन्ध, स्थान, स्तर, अवसर आदिको विश्लेषणबाट लैङ्गिक समानता तथा समावेशी विकास गर्न तय गरिएको बजेट र कार्यक्रम मार्फत तोकिएको उद्देश्य हासिल भए नभएको लेखाजोखा र परीक्षण गरी सुधारका उपाय पहिल्याउने औजारलाई सम्झनुपर्छ ।

म) “लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण” भन्नालेकुनै पनि योजनाबद्ध कार्य, रणनीति नियम, कार्यक्रम कार्यान्वयनको हरेक क्षेत्र तथा तह र तप्कामा महिला तथा वञ्चितमा परेका वर्गहरूलाई समाहित गर्ने प्रक्रियालाई सम्झनुपर्दछ ।

य) “लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट” भन्नाले“लैङ्गिक समानताका लागि बजेटको सुनिश्चितता, बजेटका सबै प्रक्रियामा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण र उपलब्धिको समतामूलक वितरणका साथै उपभोगको लागि लैङ्गिक विश्लेषण सहित योजनाबद्ध रूपमा उद्देश्यमूलक कार्यक्रमहरू तर्जुमा र प्राथमिकीकरण गर्दै कार्यक्रम छनौट गरी लगानी गर्ने पद्धतिलाई जनाउँदछ ।

र) “सामाजिक वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरू” भन्नाले महिला, बाल-बालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू तथा भौगोलिक रूपले दुर्गम क्षेत्रमा बसेका जनतालाई बुझाउँदछ ।

ल) “सशक्तिकरण” भन्नाले विकासका अवसरहरूबाट वञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका, पारिएका अशक्त वा कमजोर वर्गलाई सवल बनाउने कार्यलाई सम्झनुपर्दछ ।

व) “खण्डीकृत तथ्याङ्क” भन्नाले महिला तथा पुरुष जातीय अल्पसंख्यक समुह, अपाङ्गता भएका एव एच.आई.भि.संक्रमित व्यक्ति तथा अन्य सीमान्तकरणमा परेका समूहहरूको वडागत रूपमा राखिएको वा राखिने तथ्याङ्कलाई सम्झनुपर्दछ ।

श) “सार्वजनिक परीक्षण” भन्नाले प्रत्येक आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि छुट्याइएको बजेट अनुसार खर्च भयो कि भएन भनेर आर्थिक पारदर्शिता लेखाजोखा गर्ने विधिलाई सम्झनुपर्दछ ।

ष) “सामाजिक परीक्षण”भन्नाले नगरपालिकाद्वारा समग्र रूपमा सञ्चालित योजना तथा कार्यक्रमहरूले सामाजिक तथा आर्थिक रूपमा प्राप्त गरेको उपलब्धीको लेखाजोखा गरी आगामी योजना निर्माणमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्ने प्रकृतिलाई सम्झनुपर्दछ ।

स) “गरिबी नक्शाङ्कन” गरिबी नक्शाङ्कन भन्नाले एउटा निश्चित भू-भागमा बसोबास गर्ने घरपरिवारको गरिबी र असमानताको स्थान केन्द्रित वितरण बारे थाहा पाउन प्रयोग गर्ने विधिलाई सम्झनुपर्दछ ।

ह) “लक्षित वर्ग/समूह” भन्नाले आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गका महिला एवं बालबालिका तथा आर्थिक र सामाजिक रूपमा पिछडिएका वर्गहरू (सबै जातजातिका विपन्न वर्गहरू, जेष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक, आदिवासी जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पिछडिएकोवर्ग, अपाङ्गता भएका ब्यक्ति, अल्पसंख्यक तथा सीमान्तकृत समुह आदिको) एवं नेपाल सरकारले लक्षित समूह भनी तोकेका वर्ग एवं समुदाय सम्भन्नु पर्दछ ।

४. दीर्घकालिन सोच

क) लैङ्गिक, जातीय / क्षेत्रीय भेदभावमुक्त, लैङ्गिकमैत्री, समावेशीमूलक, समृद्ध / न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्ने ।

ख) लैङ्गिक असमानता तथा सामाजिक विभेदका सम्बन्धमा समाजमा विद्यमान मूल्य, मान्यता, व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउने।

५. उद्देश्य

यस रणनीतिको मुख्य उद्देश्य लैससास अवधारणा अनुसार यसको प्रयोगलाई सरलीकृत रूपमा स्थानीयकरण गरि नगरपालिकाले गर्ने सम्पूर्ण विकास योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास उत्तरदायी र दिगो बनाउन आर्थिक श्रोतको सुनिश्चता, उपलब्धीको समतामूलक वितरण र उपयोगी बनाउने रहेकोछ ।

यसका विस्तारित उद्देश्यहरू निम्न प्रकारका छन्:

५.१ लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्षण र लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत स्थानीय सरकारको संस्थागत संरचना र कार्यक्रमहरूमा महिला र सीमान्तकृत समुहहरूलाई समावेशी गरि, लैङ्गिक समानता र सबै जात, जातिको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैङ्गिक अन्तरहरूको प्रभावलाई सम्बोधन गर्दै लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गर्दै लैजाने ।

५.२ नगरपालिका एवं अन्य सेवा प्रदायक सरोकारवालासंस्थाहरू सहित लक्षित वर्ग/समूहको आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा बृद्धि गर्ने रणनीति लिई समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण गर्ने ।

५.३ लैससासबार संबिधानमा भएका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्न, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, रणनीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि, लैससासबार रे।ष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक संस्थागत संरचना, सचेतीकरण तथा क्षमता विकास गर्ने ।

५.४ लैससास सम्बन्धी रणनीति निर्माण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न केन्द्र, प्रदेश, विभिन्न प्रतिष्ठान, आयोग, समिति, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र र अरु स्थानीय सरकार आदिसँग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।

५.५ नगरपालिकाबासी विशेषगरि बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता आदिको लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गर्ने ।

५.६ नगरपालिकाको सबै कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै लैजाने । नगरपालिकाले संचालन गर्ने सम्पूर्ण योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास अवधारणालाई समावेश गर्ने

६. रणनीति

६.१ नगरपालिकाले संचालन गर्ने सम्पूर्ण योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास दृष्टिकोणबाट संस्थागत गरी त्यसमा महिला र सीमान्तकृत समुहको अर्थपूर्ण सहभागितामा कार्यान्वयन गरि मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ । (उद्देश्य ५.१ संग सम्बन्धित) । साथै,

नगरपालिका तहमा महिला, गरीब तथा गरीब र बहिष्करणमा परेका समुदायले भोगेका समस्या र सवालहरूको पहिचान तथा लेखाजोखा गरि रणनीतिगत व्यवस्थाहरू, संस्थागत प्रणाली तथा संरचनाहरू, कार्य वातावरण र संस्कृति, योजना, बजेट, पहुँचयुक्त अवसर, सेवामूलक कार्य, अनुगमन, मूल्यांकन र अनुसन्धान आदिकार्य मार्फत पछाडि परेका वा पारिएका असक्त, गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूहको सवाल र समस्या पहिचान गरि, उनीहरूलाई समान अवसर दिई सवाल र समस्याको सम्बोधन गरि उनीहरूको समग्र नगरपालिकाको विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

६.२ लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट

तथा लैङ्गिक उत्तरदायी र समावेशी बजेट परीक्षणलाई स्थानीयकरण गरी लक्षित समुदायको आर्थिक तथा वित्तीय श्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि गरिनेछ । (उद्देश्य ५.१ संग सम्बन्धित) । साथै,

लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्षण र लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत नगरपालिकाको संरचना र कार्यक्रमहरूमा महिला र सीमान्तकृत समुहहरूमा समावेश गरि लैङ्गिक समानता र सबै जात जातिको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गर्दै लगिनेछ ।

६.३ नगरपालिका, सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरू, महिला र सीमान्तकृत समुहहरूलाई समावेश गरि उनीहरूको योजनाबद्ध रूपमा व्यक्तिगत र सामूहिक क्षमता अभिवृद्धि गरी नगरपालिकाको विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा वृद्धि गर्ने रणनीति लिई समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण गर्ने । (उद्देश्य ५.२ संग सम्बन्धित) । साथै,

आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक समावेशीकरण तथा सशक्तिकरणका लागि विकासका अवसरबाट बञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका वा पारिएका असक्त, गरीब, विकासका अवसरबाट बञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका वा पारिएका असक्त, गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूहको नगरपालिकाको समग्र शासन प्रणालीमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराई उनीहरूलाई सबल बनाई आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण गर्नुको साथै आउन सक्ने प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपत् व्यवस्थापन गर्दै कृषि, सहकारी, पर्यटन आदिको समुचित विकास गरि नगरबासीको लागि स्वःरोजगारीको व्यवस्था गर्दै लगिनेछ ।

६.४ लैससास बार संविधानमा भएको व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्न, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, रणनीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि, लैससासबार राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक संस्थागत संरचना, सचेतिकरण तथा क्षमता विकास गर्ने रणनीति लिने । (उद्देश्य ५.३ संग सम्बन्धित) । साथै,

संस्थागत संरचना, सचेतितकरण तथा क्षमता विकासका लागि लैससासबारे संविधान, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, रणनीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि आदिमा भएका व्यवस्थाहरूको सबै सरोकारवालाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय कायम गरि कार्यान्वयन गर्न चुस्त/दुरुस्त संस्थागत संरचना निर्माण गरि नगरपालिका लगायतका सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरूलाई लैससास प्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउदै लगिनेछ । यसका साथै स्थानीय नागरिक विशेष गरी पछाडि परका वा पारिएका असक्त, गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूहको चुस्त/दुरुस्त संस्थागत संरचना मार्फत योजनाबद्ध रुपमा व्यक्तिगत र सामूहिक सचेतितकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गरी नगरपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक तथा सामाजिक विकास गरिनेछ । हाल कोभिड-१९ को संक्रमण सुरु भए पश्चात् बढेको विभिन्न खालका लैङ्गिक हिंसा तथा घरलु हिंसालाई ध्यानमा राख्दै स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू लगायत सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरूलाई यसबारे सचेतना फैलाउने खालका कार्यक्रमहरू संचालन गरि क्षमता विकास गरिनेछ ।

६.५ लैससास रणनीति प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आन्तरिक र बाह्य सबैसरोकारवालहरूसँग नियमित र प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने । (उद्देश्य ५.४ सँग सम्बन्धित) । साथै,

समन्वय, सहकार्य र सहजीकरणका लागि लैससास सम्बन्धी रणनीति तथा योजना निर्माण र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न केन्द्र, प्रदेश, विभिन्न प्रतिष्ठान, आयोग, समिति र स्थानीय सरकार आदिसँग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गरिनेछ । लैससास सम्बन्धी तथा कोभिड-१९ को संक्रमण सुरु भए पश्चात् बढेको लैङ्गिक हिंसा तथा घरलु हिंसा लाईपनि ध्यानमा राख्दै, विभिन्न कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्न विभिन्न सरकारी, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदिसँग साभेदारी तथा समन्वय गरिनेछ ।

६.६ गरीब असहाय बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको वास्तविक तथ्यांक पत्ता लगाई सोको विवरण अद्यावधिक गर्दै तिनीहरूका लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गर्ने रणनीति लिने । (उद्देश्य ५.५ सँग सम्बन्धित) । साथै,

सामाजिक संरक्षण र सुरक्षाका लागी नगरपालिकावासी विशेषगरि बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता आदिको लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गर्ने रणनीति लिई सामाजिक संरक्षण र सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरू लागु गर्दै लैजानेछ ।

६.७ सबै प्रकारका अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीमा लैससास उत्तरदायी दृष्टिकोण अपनाईने छ । -(उद्देश्य ५.६ सँग सम्बन्धित) साथै,

अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि नगरपालिकाको सबैकार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै जानेछ ।

७. कार्यनीति

८.१ कार्यनीति (रणनीति ६.१ सगं सम्बन्धित)

क) योजना, कार्यक्रम तथा बजेटचक्रमा नगरपालिकाले लैससासमैत्री योजना र कार्यक्रम निर्माण गर्न पूँजीगत बजेटको कम्तिमा ३५% बजेट छुट्याइने छ । यसरी छुट्याइएको बजेट पछाडि परेका वा पारिएका, विकासका अवसरबाट बञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका वा पारिएका गरीब, महिला, बाल-बालिका, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समूह आदिलाई प्राथमिकता दिई उनीहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउन कार्यान्वयन गरिने छ ।

ख) बढी भन्दा बढी अर्थपूर्ण जनसहभागीता सुनिश्चित गर्न संस्थागत सयन्त्र, प्रतिनिधित्व प्रणाली र कार्य क्षेत्रगत सर्त निर्धारण गर्नेछ ।

ग) सेवा प्रवाह सयन्त्र र प्रक्रिया लैससासमैत्री हुनेगरी सुधार एवम् विकास गर्नेछ ।

घ) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट तर्जुमा तथा लैङ्गिक लेखाजोखा विधिलाई लैङ्गिक पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउनेछ ।

ङ) नगरपालिकाको समग्र विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका र पारिएकाहरूका लागि विद्यमान प्रावधानहरू र स्थानीय सरकारको जिम्मेवारीका सम्बन्धमा सु-सूचित गराउन चेतनामूलक योजना र कार्यक्रमहरू सघन एवं निरन्तर सञ्चालन गर्नेछ ।

च) लैससास आचरण र व्यवहार एक आदर्श, नैतिक विषयसमेत भएकाले सेवाप्रदायक निकायमा संलग्न जनशक्तिको सार्वजनिक र निजी कार्यशैली तद्अनुकूल बनाउन मार्गदर्शन आचारसंहिता निर्माण गरी लागू गराउन उत्प्रेरित गर्नेछ ।

छ) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट मार्फत नतिजामूखी आवधिक र वार्षिक योजना तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गर्नेछ ।

ज) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट तर्जुमाका लागि सूचकहरू निर्धारण गरी यसका प्रयोगलाई योजना तथा बजेट तर्जुमा, मापन र परीक्षण प्रक्रियामा एकरूपता र सरलीकरण गरी लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट सुनिश्चित गर्नेछ ।

झ) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेटलाई स्थानीय सरकारले आन्तरिकरण गरि यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि क्षमता विकास गर्नेछ ।

ञ) नगरपालिकाको लैससास सम्बन्धी समन्वय र कार्यान्वयन समितिले नगरपालिकाको आवधिक/वार्षिक योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट कार्यान्वयन भए नभएको सुनिश्चित गर्नेछ ।

ट) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्न आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनालाई व्यवस्थित र आवधिक गर्ने प्रणाली स्थापित गर्नेछ ।

ठ) सेवाप्रदायक निकायका सरोकारवालाहरूलाईलैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विधि कार्यान्वयन सम्बन्धि सीप विकास गर्नेछ ।

ड) नगरपालिका सेवाप्रदायक र सेवाग्राही दुबै पक्षका सरकोरवालालाई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट सम्बन्धि सूचना तथा जानकारी नियमित रुपमा प्रदान गर्ने प्रबन्ध गर्नेछ । यसका लागि आम सञ्चार माध्यमको प्रयोग गर्नेछ ।

ढ) सबै सरोकारवालाहरूसँग आवश्यक समन्वय तथा सहकार्य गरि नगरवासीलाई आउन सक्ने प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित बिपत्हरूको व्यवस्थापन गर्नेछ ।

ण) कृषि, सहकारी,पर्यटन आदिको समुचित विकास एवं प्रबर्द्धन गरि नगरवासीकालागि स्व:रोजगारीको व्यवस्था गर्दै लानेछ ।

त) नगरपालिकाका प्रतिवेदनहरूमा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मापन तथा परीक्षणका प्रतिवेदनहरू समावेश गर्ने व्यवस्थालाई संस्थागत गर्ने छ र यसमा भएका उपलब्धीको विश्लेषण गरी देखिएका समस्या र अन्तरहरूलाई सम्बोधन गर्ने गरी सीप तथा क्षमता विकास गरी सुधार गर्नेछ ।

७.२ कार्यनीति (रणनीति ६.२ संग सम्बन्धित)

क) स्थानीय शासनसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, नियम, कानून, रणनीति, नियमहरूको अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य-मान्यता तथा मापदण्ड अनुरूप सबै सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराई लैससास दृष्टिकोण पुनरावलोकन तथा निर्माण गर्नेछ ।

ख) खण्डीकृत तथ्याकं र तथ्यगत सूचनाको आधारमा सामाजिक तथा आर्थिक स्थितिको विश्लेषण गरि गरिब तथा बन्चितिकरणमा परेका समूहको पहिचान गर्नेछ ।

ग) दलित, मुस्लिम, पिछडिएको वर्ग, अपाङ्गता भएका ब्यक्ति, अल्पसंख्यक आदिको आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा बृद्धि गर्ने कार्यनीति लिई समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण गर्नेछ ।

घ) विविधताको सम्मान गर्दै विपन्न वर्गहरूसँगको निरन्तर अभिमूखीकरण एवम् अन्तरक्रियाबाट सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा सुविधा तथा वित्तिय स्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने योजना र कार्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्नेछ ।

७.३ कार्यनीति (रणनीति ६.३ संग सम्बन्धित)

क) लैससासका लागि संस्थागत र व्यक्तिगत दुवै क्षमता विकासका क्षेत्रहरू पहिचान गरि विभिन्न सचेतिकरण तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेछ ।

ख) नगरपालिकाको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन प्रणालीमा आवद्ध सामुदायिक संघ-संस्था, विभिन्न सञ्जाल, सहकारी तथा महासङ्घ, समूहहरू तथा नागरिक समाजकोक्षमता विकासको दायरामा ल्याउनेछ ।

ग) सबै समुदायका विपन्न महिला-पुरुषहरू, युवा, बालबालिका, राजनीतिक दल, नागरिक समाज, सामुदायिक संस्थाहरूसगको निरन्तर अभिमूखीकरण एवम् अन्तरक्रियाबाट सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा सुविधा तथा वित्तिय स्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि हुने गरी नगरपालिकाको७ चरणकोयोजना तर्जुमा प्रक्रिया, समय सीमा, महिला तथा वञ्चितिकरणमा परेका/पारिएका हरूका लागि विद्यमान प्रावधानहरू र नगरपालिकाको जिम्मेवारीका सम्बन्धमा सु-सूचित गराउन चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सघन एवम् निरन्तर सञ्चालन गराउनेछ ।

घ) लैससास सम्बन्धि जानकारी दिन सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवं समय तालिका महिला तथा वञ्चितिकरणमा परेका वर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरी निर्धारण र कार्यान्वयन गर्नेछ ।

ङ) नगरपालिकाको प्रमुख एवम् राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरूलाई लैससासको मूलअवधारणा र यस सम्बन्धी संवेदनशील बनाउनेछ ।

च) लैससास सम्बन्धी जानकारीमूलक र सूचनामूलक सामाग्रीको प्रकाशन र तालिम निर्देशिकाहरू तयार गरी समयानुकूल सुधार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनेछ ।

छ) प्रशिक्षण विधि, सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवम् समय तालिका महिला तथा वञ्चितिकरणमा परेका वर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरी निर्धारण गराउनेछ । ज) नगरपालिकाले आयोजनाहरू छनौट गर्नका लागि आधार मापदण्डहरू पहिचान गर्न उनीहरूकोक्षमता अभिवृद्धि गर्नेछ ।

झ) लैससास सम्बन्धि असल अभ्यास छनौट गरी सोकोप्रचार प्रसार गर्न उत्प्रेरित गर्नेछ ।

ञ) लैससास आचरण र व्यवहार एक आदर्श, नैतिक विषयसमेत भएकाले सेवाप्रदायक निकायमा संलग्न जनशक्तिको सार्वजनिक र निजी कार्यशैली तदनुकूल बनाउन मार्गदर्शन आचारसंहिता निर्माण गरी सो बमोजिम क्षमता अभिवृद्धि गरी लागू गराउन उत्प्रेरित गर्ने र कार्यसम्पादन मूल्यांकनमा यसलाई पनि आधार बनाउन विधि तय गर्नेछ ।

८.३.१ संस्थागत संरचना/व्यवस्था

८.३.१.१ सामाजिक विकास शाखा र यसको काम तथा कर्तव्य :

लैससासबारे संबिधान, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, रणनीति, नियम, ऐन, कानुन, कार्यविधि आदिमा भएका व्यवस्थाहरूको सबै सरोकारवालाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय कायमगरि कार्यान्वयन गर्न चुस्त/दुरुस्त संस्थागत संरचना निर्माण गरि सम्पूर्ण कामहरू गर्ने सन्दर्भमा यस शाखाले लैससास, महिला, आदिवासी जनजाति, बाल-बालिका, किशोर किशोरी तथा युवा, अपाङ्गता तथा जेष्ठ नागरिक, गैसस परिचालन, समन्वय

तथा निगमन र सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम तथा व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धि कामहरू गर्नेछ। साथै यस शाखाले निम्न थप कार्यहरू गर्न सक्नेछः

क) नगरपालिका भित्रका पछाडि परेका वा पारिएका असक्त, गरीब, विकासका अवसरबाट बञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका वा पारिएका असक्त, गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूह आदिको खण्डित तथ्याङ्क संकलन एवम् विश्लेषण गर्नेछ।

ख) महिला, बाल-बालिका, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समूह आदिको हक सम्बन्धि रणनीति, योजना कार्यन्वयन, समन्वय र नियमन गर्नेछ।

ग) लैससास तथा लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेटको अवधारणाको प्रवर्द्धन गरि यसै अनुसार सामाजिक विकासका लागि योजना तथा कार्यक्रम बनाई लागु गर्नेछ।

घ) सहभागितात्मक योजना तर्जुमा र कार्यन्वयनमा लक्षित (महिला तथा बञ्चितमा परेका वर्ग) समूहको पनि सहभागिता गराई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विधि मार्फत नतिजामूखी योजना तर्जुमा गर्नेछ।

ङ) महिला बाल-बालिका, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समूह आदिको आर्थिक, सामाजिक सशक्तिकरण र क्षमता विकास गर्नेछ।

च) लैङ्गिक हिंसा नियन्त्रणका लागि निरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, संरक्षणात्मक उपाय र पुनस्थापना गर्नेछ। छ) लैङ्गिकपक्ष सम्बन्धि व्यक्तिगत जिम्मेवारीमा सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्ने र यससम्बन्धि गुनासो व्यवस्थापन संयन्त्र निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्नेछ।

झ) नगरपालिकाको योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन र मूल्यांकनका साथै संस्थागत रूपमा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण नियमित रूपमा गर्नेछ।

ञ) सञ्चार माध्यमबाट लैससास सम्बन्धी संदेशहरूको प्रचार प्रसार, प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्नेछ।

ट) महिला बाल-बालिका, आदिवासी जनजाती, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समूह आदिको क्षमता अभिवृद्धि, आय आर्जन र रोजगारी वृद्धि गर्नेछ।

ठ) लैससासको अवधारणा अनुसार कार्यस्थलको संस्कारमा सुधारको पहल गर्नेछ।

ड) लैससास सम्बन्धी असल अभ्यास र अनुकरणीय कामको प्रचार प्रसार गर्न उत्प्रेरित गर्ने गराउनेछ।

ढ) सबै योजना र कार्यक्रमको लैससास मैत्री अनुगमन, प्रतिवेदन र मूल्यांकन गर्ने गराउनेछ।

८.३.१.२ विभिन्न समितिहरूको गठन गरी तथा जिम्मेवारी सहितको उत्तरदायित्व प्रदान गर्नेछ।

क) नगरपालिका लैससास रणनीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सूपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति : यस लैससास रणनीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गर्न निम्नानुसारका एक समिति रहने छः

१ नगरपालिका प्रमुख संयोजक

२ नगरपालिका उप प्रमुख सदस्य

३ कार्यपालिकाका सदस्यहरू मध्येबाट (एक जना महिला सहित) २ जना सदस्य

४ नगरकार्यपालिकाद्वारा मनोनित लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्य गर्ने व्यक्ति वा संस्था मध्येबाट बढीमा २ (एक जना महिला सहित) जना सदस्य

५ सम्बन्धित नगरपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सदस्य

६ नगरपालिकाको विषयगत शाखा/महाशाखा प्रमुख सदस्य सचिव (आवश्यकता अनुसार लैससास क्षेत्रमा कार्यरत गैसस, महिला संजाल, युवा संजाल, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको संजाल, विज्ञ, उद्योग बाणिज्य संघ, पत्रकार महासंघका प्रतिनिधि आदिलाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा यस समितिमा राख्न सकिनेछ) ।

(ख) नगरपालिका लैससास रणनीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सूपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

१. नगरपालिका भित्रको महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछ्छडिएको समुदाय खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन एवम् विश्लेषण गर्ने ।

२. लैङ्गिक आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछ्छडिएको समुदायको समग्र स्थितिको अध्ययन गरी तत् सम्बन्धि गर्नुपर्ने रणनीतिगत, कानूनी र संस्थागत सुधारका विषयमा नगरसभा समक्ष सिफारिस गर्ने।

३. संघ तथा प्रदेश सरकार बाट भएका रणनीति, रणनीति, योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने गराउने।

४. लैङ्गिक, आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक, तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछ्छडिएको समुदायको हकहीतको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तीकरणका लागि स्थानीय रणनीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नगरसभा समक्ष सिफारिस गर्ने ।

५. यस रणनीतिसंग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने तथा आवश्यक सुझाव दिने र कार्यक्रम कार्यान्वयनको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने ।

६. नगरपालिकाको नियमित रूपमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गर्ने ।

७. लैससाससंग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी, संभौताहरूको समन्वय, सहकार्य, सहजीकरण र कार्यान्वयन गर्ने गराउने।

८. नगरपालिकामा क्षेत्रभित्र लैससाससंग सम्बन्धि कामगर्ने संघ-संस्थाहरूसंग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।

(ग) नगरपालिका लैससास रणनीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सूपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिको बैठक र निर्णय :

१. समितिको बैठक वर्षमा बढीमा ६ पटक बस्न सक्नेछ ।

२. संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

३. समितिको बैठक बस्नु भन्दा कम्तीमा २४ घण्टा अगावै समितिको सदस्य- सचिवले बैठकमा छलफल हुने कार्यसूची सहितको सूचना सबै सदस्यहरूलाई दिनु पर्नेछ ।

४. समितिको कूल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरू उपस्थित भएमा सो समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।

५. समितिको बैठकको अध्यक्षता सो समितिको संयोजकले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा समितिका उपस्थित सदस्यहरूले आफूमध्येबाट ज्येष्ठ सदस्यले गर्नेछ ।

६. समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(घ) वडास्तरीय समिति : नगरपालिकाको प्रत्येक वडामा यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न एक वडा स्तरीय समिति गठन गरिनेछ । जसमा देहाय बमोजिका अध्यक्ष तथा सदस्यहरू रहनेछन् :

१ सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष संयोजक

२ सम्बन्धित वडाका वडा सदस्यहरू सदस्य

३ सम्बन्धित वडा समितिले लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्यगर्ने व्यक्ति वा संस्थाबाट मनोनित गरेका बढीमा २ (एक जना महिला) जना सदस्यहरू सदस्य

४ सम्बन्धित वडाको वडा सचिव सदस्य सचिव

(ङ) वडा स्तरीय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

१. वडा भित्रका महिला, बाल-बालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछ्छिडिएको समुदाय खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।

२. वडा भित्रका महिला, बाल-बालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका समुदायको हकहितको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तीकरणका लागि कार्यक्रम बनाई वडामा पेश गर्ने।

३. वडाभित्र योजना छनौट प्रकृत्यामा महिला, बाल-बालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, अल्पसंख्यक आदि समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता अनिवार्य गर्ने गराउने।

४. वडाका सबै संरचनाहरूमा ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागिताको सुनिश्चिता गर्ने र ५० प्रतिशतको लागि आवश्यक पहल गर्ने ।

५. यस रणनीतिसंग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न क्षमता अभिवृद्धिको क्षेत्र पत्ता लगाउने र उनीहरूको कार्यक्रमलाई लैससास मैत्री बनाउन सहजीकरण गर्ने ।

६. वडाको वार्षिक तथा आवधिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेट लैससास उत्तरदायि वा संवेदनशिल भए नभएको सुनिश्चित गर्ने, विश्लेषण गर्ने र वर्षको अन्तिममा नियमित लैससास परीक्षण गराउन सहजीकरण गर्ने ।

७. वडा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसाको उजुरी गर्ने प्रचलन अति न्यून रहेको, उजुरी भै हाले पनि उजुरी कर्ताको सुरक्षाको निम्ती कुनै व्यवस्था नरहेकाले वडा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा र दुरव्यवहार सम्बन्धि विषयमा प्राप्त गुनासाहरू लैससास रणनीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई जानकारी गराउने र आवश्यक समन्वय गर्ने गराउने ।

८. लैससासको अवस्था विश्लेषण गर्न गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।

९. लैससास सम्बन्धित आचारसंहिता निर्माण गर्न सहजिकरण गर्ने ।

१०. लैससासमा काम गर्ने आन्तरिक र बाह्य संघ-सस्थासँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

गुनासो व्यवस्थापन : सम्बन्धित लाभग्राही वा सरोकारवालाहरूले वडा कार्यालयको कार्य क्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा, घरेलुहिंसा र दुरव्यवहार सम्बन्धि विषयमा आफ्ना गुनासा तथा सुझावहरू भए निर्बाधरूपमा कानून बमोजिम राख्न सक्नेछन्। यस्ता गुनासोहरूको व्यवस्थापन गर्न वडा कार्यालयमा कम्तीमा एक-एक जना महिला तथा पुरुषलाई सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा तोकिनेछ ।

क) गुनासोहरूको संकलन, दर्ता तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी सम्पर्क व्यक्तिहरू देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- महिलाहरूको तर्फबाट एक
- पुरुषहरूको तर्फबाट एक

ख) सम्पर्क व्यक्तिहरूको काम कर्तव्य निम्नानुसार हुनेछ:

- वडावासीहरूलाई गुनासो व्यवस्थापन सयन्त्रको बारेमा जानकारी दिने र सचेत गराउने।

- वडामा विभिन्न माध्यमबाट आएका लैङ्गिक हिंसा, महिला हिंसा, घरेलु हिंसा र दुर्व्यवहार सम्बन्धी घटनाहरूको दर्ता गरी अभिलेख राख्ने।
- यस्ता गुनासोहरूको व्यवस्थापन तथा आवश्यक कार्यवाहिको लागि वडा कार्यालय र लैससास समितिलाई जानकारी गराउने।
- वडा कार्यालय र लैससास समितिसँग सहकार्य गरि हिंसा पीडितलाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।
- सम्बोधन गरिएका गुनासोहरूको अभिलेख राख्ने र सम्बन्धित गुनासोकर्तालाई गुनासो प्राप्त भैसकेपछि र सम्बोधन भए पश्चात जानकारी गराउने।
- गुनासोहरूको उपयुक्त (सम्मान, सम्बेदनशीलता र पारदर्शी, समय आदि) तरिकाले व्यवस्थापन भैरहेको सुनिश्चित गर्ने ।
- आवश्यक परे कानुनी सहयोगका लागि सहजीकरण गर्ने ।

ग) गुनासा तथा सुझावहरू प्राप्त गर्ने तरिका: सम्बन्धित लाभग्राही वा सरोकारवालाहरूले वडा कार्यालयको कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने विषयमा आफ्ना गुनासा तथा सुझावहरू निम्न उल्लेखित तरिकाबाट राख्न सक्नेछन:

- आफ्ना गुनासो वडा कार्यालयकावाट उपलब्ध गराईएको गुनासो फारम भरि यस वडा भित्र राखिएको सुझाव पेटिकामा खसाल्न सक्दछन् वा वडा कार्यालयमा स्वयं उपस्थित भई वा सम्बन्धित कर्मचारीहरू मार्फत राख्न सक्दछन् ।
- वडा कार्यालयमा सोझै वा हुलाक मार्फत गुनासो पत्र पठाउन सक्दछन्। डु वडा कार्यालयको वेब साईट वा ईमेल मार्फत पठाउन सक्दछन्।
- वडा कार्यालयका कर्मचारीको हकमा आफ्ना गुनासाहरू माथि उल्लेखित कुनै पनि माध्यमबाट सोझै वडा कार्यालयमा दिन सक्दछन्। प्राप्त गुनासो तथा सुझावहरूलाई वडा कार्यालयले तोकिएका फोकल व्यक्तिहरूले प्रकृया बमोजिम दर्ता गरी सम्बन्धित वडास्तरीय समिति हुदै लैससास रणनीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सूपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिको बैठकमा आवश्यक छलफल र समीक्षाका लागि पेश गर्नेछन्। उक्त समितिले दर्ता भएका गुनासो उपर गर्नु पर्ने कर्वाहीका निर्णय गरी वडा समिति मार्फत सम्बन्धित गुनासोकर्तालाई जवाफ संदेश पठाउने वा उस्तै प्रकृतिका गुनासोहरूको हकमा सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी गुनासो संबोधन गर्नेछन् ।

● ७.४ कार्यनीति (रणनीति ६.४ संग सम्बन्धित)

यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि विभिन्न सरकारी एवं विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, सामुदायिक समूहहरू तथा नागरिकहरू बीच तल उल्लेख गरे अनुसार साभेदारी, समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्नेछ ।

समन्वय, सहकार्य, सहजीकरा र साभेदारीका निकाय	कार्य तथा भूमिका
संघीय तथा प्रादेश सरकार ।	लैससासलाई राष्ट्रिय रणनीतिहरूमा एकिकृत गर्दै जोड्ने र लैससास मैत्री सस्थागत ब्यबस्थालाई समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गर्ने । लैससास दृष्टिको ावाट योजना तर्जुमा र अनुगमन ढाँचाहरूको पुनरावलोकन, समन्वय तथा पृष्ठपोष । गर्ने । लैससास सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको मूलप्रवाहीकर ाका लागि केन्द्रीय तथा प्रदेशससँग समन्वय कायम गर्ने । लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट र लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्ष । कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहकार्य र सहजीकर । गर्ने । महिला तथा वञ्चित समूह लगायत सबैका लागि सेवा सुविधामा पहुँच पुऱ्याउन कार्यान्वयन तहमा समन्वय कायम गर्ने ।
महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, पिछ्छडिएका समुदाय, बादी, एकल महिला, अपाडता तथा जेष्ठ नागरिक, बालबालिका, किशोर किशोरी, युवा तथा मुस्लिम आदि वञ्चित समूहहरू ।	खास-खास सरोकारका समूहहरू र उनीहरूका समस्या तथा आवश्यकताहरूका सम्बन्धमा ख डीकृत तथ्याङ्क एवम् विश्लेष । गरिएका सूचना सामग्रीहरू उपलब्ध गराउने, पर्याप्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न योजना तथा बजेट सुनिश्चित गर्ने र कार्यक्रमहरूको अनुगमन गर्न समन्वय, सहकार्य सहजीकर । गर्ने ।

विकास साभेदार सस्थाहरू ।	केन्द्रीय, प्रदेश एवम् स्थानीय सरकारहरूको लैससासरसम्बन्धी बाधा क्षमता विकासको अवस्था विश्लेष । गर्ने कार्यमा सहयोग र साभेदारी गर्ने । लैससासलाई केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म एकिकृत गरि अनुगमन, मूल्यांकन र रिपोर्टिग गर्ने प्रक्रियामा सहयोग र साभेदारी गर्ने । यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि केन्द्रीय, प्रदेश एवम् स्थानीय तहमा सहयोग, समन्वय, सहकार्य र सहजीकर । गर्ने ।
---------------------------------	---

७.५ कार्यनीति (रणनीति ६.५ संग सम्बन्धित)

गरीब असहाय बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको वास्तविक तथ्यांक पत्ता लगाई सोको विवरण अद्यावधिक गर्दै तिनीहरूका लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गन कार्यनीति लिई सामाजिक संरक्षण र सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरू लागु गर्दै लैजाने

७.५ कार्यनीति (रणनीति ६.५ संग सम्बन्धित)

क) नगरपालिका अन्तर्गत संचालन भएका योजना तथा कार्यक्रम र नगरपालिका आफैँलैससास उत्तरदायी भए नभएको वस्तुगत सूचक र मापदण्ड तयार गरि अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने ।

ख) लैससास महाशाखा/शाखाले अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखासंग उस्को कार्यविधि, निर्देशिका, फेमवर्क तथा अन्य योजना तथा कार्यक्रमको मूल्यांकन गर्दा लैससासको अवस्था प्रष्ट्याउने गरी खण्डिकृत तथ्यांकलाई आधार बनाउन समन्वय र सहयोग गर्ने ।

ग) नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने योजना तथा कार्यक्रमको मूल्यांकन प्रणालीमा सुधार गरी लैससासमूखी बनाउन उद्देश्य र सूचकहरू लैससासका आधारमा खण्डिकृत गर्ने ।

घ) खण्डिकृत तथ्याङ्क संकलन र उपलब्ध गराउने प्रक्रियालाई संस्थागत गर्ने र त्रैमासिक र वार्षिक प्रतिवेदनमा खण्डिकृत तथ्याङ्क सम्मिलित प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

ङ) लैससास महाशाखा/शाखाले लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरी प्रभाव मूल्यांकन, असल अभ्यास, कार्यशैलीको रुपान्तरण जस्ता विषयको अभिलेखिकरण गर्ने र सोबाट प्राप्त सिकाईलाई सरोकारवालासँग साभेदारी गर्ने र तद्अनुरूप स्रोतको परिचालन गर्ने ।

च) लैससास महाशाखा/शाखालेलैससास सम्बन्धी रणनीतिलाई कार्यान्वयन गर्दा आएका समस्या र बाधा व्यवधानलाई आवधिक रुपमा समीक्षा गर्ने, त्यसका लागि बजेट व्यवस्था गर्ने र आवश्यकता अनुसार परामर्शदाताको सहयोग लिने।

छ) नगरपालिका तहमा गठित लैससास रणनीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन कार्यान्वयन समितिको कार्यलाई लैससास उत्तरदायी बनाउन लैससास महाशाखा/शाखाको समन्वय तथा सहकार्यमा लैससास सम्बन्धी सूचकहरूको पहिचान गर्ने, अनुगमन तथा मूल्यांकन ढाँचामा समावेश गर्ने, खण्डिकृत प्रारम्भिक तथ्याङ्क संकलनका लागि स्पष्ट ढाँचा बनाउने र प्रगति विवरणमा समेट्न मार्ग-निर्देशन गर्ने र सोका लागि अभिमूखीकरण गर्ने । ज) सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, लैससास सम्बन्धि मापन र परीक्षण लगायतका संयन्त्रलाई कार्यान्वयन गरी संस्थागत गर्ने । यी क्रियाकलापहरूमा महिला, बाल-बालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, पिछडिएका समुदाय तथा मुस्लिम आदि वञ्चित समूहहरूको अर्थपूर्ण सहभागितामा सुनिश्चित गर्ने । यस लैससास रणनीति कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा नगरपालिकाले लागु गर्ने तीन (३) वर्षे प्रस्तावित रणनीति, कार्यक्रम तथा प्रमाणीकरणको आधारहरू अनुच्छेद १ मा दिईएको छ । ९. रणनीति पुनरावलोकन तथा सुधार यस रणनीति कार्यान्वयनको प्रभावकारीता,

उपयुक्तता र उपादयताको मुल्यांकनलाई आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन तथा सुधार गर्नेछ । १०. बाधा अडचन फुकाउने यस रणनीतिको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अडचन आएमा यस रणनीतिका प्रावधानलाई प्रतिकुल असर नपनेगरी नगरपालिकाले बाधा अडचन फुकाउन सक्नेछ ।

८.तीन (३) बर्षे प्रस्तावित रणनीति, कार्यक्रम तथा प्रमाणीकरणका आधारहरू

यस लैससास रणनीति कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा नगरपालिकाले लागु गर्ने तीन (३) बर्षे प्रस्तावित रणनीति, कार्यक्रम तथा प्रमाणीकरणका आधारहरू

सि. न	रणनीति	कार्यक्रमहरू	सहयोगी निकाय	समयावधि	ध सूचकहरू/प्रमाणीकरण को आधार
१.	नगरपालिकाले आफ्नो कार्यदायराका सबै क्षेत्रहरूमा जेष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक, महिला, आदिवासी जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पिछडिएको वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक आदिको सशक्तीकरणका बहुआयामिक बाधा अडचनहरू हटाउँदै लैङ्गिक समानतालाई मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।	१. समाजमा रहेका लैङ्गिक रूपमा रहेका असमान तथा विभेदकारी सामाजिक मूल्य-मान्यता, धारणा तथा व्यवहारहरू परिवर्तन गर्नका लागि प्रभावकारी तथा प्रमाणमा आधारित कार्यक्रमहरूको विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने । २. जेष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक, महिला, आदिवासी जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पिछडिएको वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक आदिप्रति विभेदकारी सम्पूर्ण विद्यमान कानून तथा रणनीतिहरू पुनरावलोकन, संशोधन एवं खारेज तथा अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य-मान्यता तथा मापदण्ड अनुरूप सबै सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराई पुनःनिर्माण गर्ने । यसरी निर्माण भएका कानूनहरूको बारेमा जनचेतना जगाउन सबै आवश्यक कदमहरू चालेर उनीहरूको शिक्षा,	वडा कार्यालयहरू, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	१-२ वर्ष	१. लैससास सम्बन्धी ऐन कानून निर्माण गर्ने निर्णय, सो उल्लेख भएको न. पा. को निर्णय तथा राजपत्रको प्रति, निर्माण भएका कानूनहरूको प्रतिलिपि र तिनीहरूको कार्यान्वयन योजना, बजेट तथा प्रतिवेदनहरू, कार्यालय वेबसाइट आदि । २. लैङ्गिक रूपमा असमान तथा विभेदकारी सामाजिक मूल्य-मान्यता, धारणा तथा व्यवहारहरू परिवर्तन गर्नका लागि प्रभावकारी तथा प्रमाणमा आधारित कार्यक्रमहरूको विवरण, कार्यान्वयन योजना तथा कार्यान्वयन पछिका प्रतिवेदनहरू । ३. वार्षिक योजना तथा बजेट सिलिग निर्धारण गरेको निर्णयहरू, वार्षिक योजना तथा बजेटका प्रतिहरू, योजना प्राथमिकता निर्धारणका निर्णयहरू, सभामा पेश गरेको रेकर्ड, सभाको बैठक, उपस्थिति र निर्णय पुस्तिका आदि ।

		स्वास्थ्य, रोजगार, राजनीतिक सहभागिता र सार्वजनिक जीवनमा पहुँच बृद्धिका लागि लैससास संवेदनशील थप कानून तथा रणनीतिहरू निर्माणगरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने । ३. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अवस्थालाई मानव अधिकारको रूपमा मान्यता दिई उनीहरूका लागि बनेका सबै रणनीतिहरूमा लैससासको आयामलाई प्रणालीगत रूपमा समावेश गर्ने । ४. प्रत्येक वर्ष सबै वडाको योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा योजनाको हरेक चरणहरूमा बाल-बालिका, ज्येष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक, महिला, आदिवासी जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक आदिको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी उनीहरूको चाहना तथा आवश्यकता अनुसार योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने । ५. नगरपालिकाभित्र कार्यरत सबै सामाजिक संघ संस्थामा लैससास रणनीति बनाउन उत्प्रेरित गर्ने र सबै वडालाई सुरक्षित र मर्यादित		४. लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणाली मार्फत योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी प्रयाप्त बजेटको विनियोजन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरेका प्रतिवेदनहरू । ५. महिला/यौन हिंसा, दुर्व्यवहारका गुनासो सुन्ने व्यक्ति तोकेको र प्राप्त गुनासाहरूको व्यवस्थापन गरेका प्रतिवेदनहरू । ६. सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, लैससास सम्बन्धी मापन र परीक्षण लगायतका संयन्त्रलाई कार्यान्वयन गरी संस्थागत गरेका रेकर्ड, दस्तावेजहरू तथा सुनुवाईको उपस्थिति पुस्तिका आदि ।
--	--	---	--	--

		बनाउनका लागि लैससास आचार संहिताको निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने । ६. सबै वडा कार्यलयहरूमा महिलाको विशेष अवस्थालाई सम्बोधन गर्दै स्तनपान कक्ष, शिशु स्याहार कक्ष आदिको व्यवस्था गर्ने । ७. नगरपालिकाभित्रका सबै पूर्वाधार तथा सामाजिक संरचनालाई लैङ्गिकमैत्री, जेष्ठ नागरिकमैत्री, अपाङ्गमैत्री र बालबालिका मैत्री बनाउने। ८. नगरपालिकाको सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा महिला, विपन्न तथा एकल महिला, आदिवासी जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम, जेष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक, पिछडिएको वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक आदिको बस्तीस्तरबाटै अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्दै लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणाली मार्फत योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी यसका लागि प्रयाप्त बजेटको विनियोजन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने । ९. सबै वडामा एक महिला र एक पुरुषलाई महिला/यौन हिंसा, दुर्व्यवहारका गुनासो सुन्ने			
--	--	---	--	--	--

		व्यक्ति तोक्ने र प्राप्त गुनासाहरूको कानून अनुसार उचित व्यवस्थापन गर्ने । १०. सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, लैससास सम्बन्धी मापन र परीक्षण लगायतका संयन्त्रलाई कार्यान्वयन गरी संस्थागत गर्ने ।			
२.	ज्येष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक, महिला, आदिवासी जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पिछडिएको वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक आदिको आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा बृद्धि गर्ने रणनीति लिई समावेशीकरण तथा सशक्तीकरण गरिनेछ ।	१. सबै वडाको लैससास सम्बन्धी खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन गरी अद्यवधिक गर्ने र सबै वडाको पार्श्व चित्र बनाउने। २. हानिकारक लैङ्गिक र सामाजिक मूल्य-मान्यता रूपान्तरणका विभिन्न क्रियाकलापहरू जस्तै: सामाजिक अगुवा मार्फत सामाजिक मूल्य मान्यता रूपान्तरित गर्न प्रोत्साहन गर्ने, परिवर्तनका संवाहकहरूको पहिचान, परिचालन र सञ्चालन गर्ने । ३. समाजमा रहेको विभेदकारी सामाजिक मूल्य-मान्यता र व्यवहारहरूलाई परिवर्तन गर्ने खालका जनचेतनामूलक क्रियाकलाप तथा अभियानहरू सञ्चालन गर्ने । ४. आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछि परेका महिला, विपन्न तथा एकल महिला, बाल-	वडा कार्यालयहरू, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	१-३ बष	१. जोखिम र जोखिम-उन्मुख तथा सीमान्तकृत परिवार र समूहहरूको वास्तविक तथ्याङ्क र सबै वडाको पार्श्व चित्रको प्रतिलिपि आदि । २. छुवाछुत, सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वास, लैङ्गिक विभेद र हिंसाका घटनाहरूसँग सम्बन्धित उजुरी दर्ता किताब र यस सम्बन्धी न. पा. को रणनीति तथा कार्यान्वयन योजनाको प्रति । ३. महिला, विपन्न तथा एकल महिला, बालबालिका, युवा, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको आर्थिक तथा सामाजिक उत्थानमा लगानी गरेका प्रतिवेदनहरू । ४. कृषि तथा गैर-कृषि सेवा केन्द्र संख्या, सहकारी र फाइनेन्स कम्पनीबाट

		बालिका, युवा, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका समुदायको आर्थिक तथा सामाजिक उत्थानमा लगानी गर्ने । ५. विपन्न वर्गका महिलाको कार्यबोझ घटाउने किसिमका कार्यक्रमहरू जस्तै: खानेपानी, वैकल्पिक उर्जा, सौर्य उर्जा, सुधारिएको चुलो, गोबर ग्यास, खाद्य प्रशोधन आदि सञ्चालन गर्ने । ६. विपन्न तथा एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक तथा सीमान्तकृत समूहहरूको लागि समूह निर्माण र सबलीकरण, लघु-उद्यम विकास योजना, होटेल व्यवस्थापन, कम्प्युटर तथा मोबाइल मर्मत आदि आय आर्जन गर्नेबारे परिणाममा आधारित तालिम दिने। ७. कृषिमा आधारित सीपमूलक तालिम तथा सीप विकास गर्ने जस्तै: कृषिजन्य लघु-उद्योगहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, जैविक कृषि व्यवसाय, व्यावसायिक तरकारी तथा फलफूल खेती विकास, हाट बजार		विपन्न तथा एकल महिला, दलित तथा विपन्न वर्गका व्यक्तिहरूलाई सर्वसुलभ व्याजदरमा सहूलियत ऋणको विवरण, महिला, दलित तथा विपन्न वर्गको उद्यमशिलता बढाई उनीहरूको स्वामित्वमा सञ्चालन गरेका उद्योगहरूको विवरण, त्यसको वार्षिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेटको प्रति । ५. सबै कार्यक्रम तथा योजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी यसलाई संस्थागत गरेका प्रतिवेदनहरू । ६. सबै उपभोक्ता समितिका कार्य-समिति तथा संरचनाहरूमा महिला, दलित तथा अन्य सीमान्तकृत समूहहरूको समावेशिता तथा सहभागिता सुनिश्चित गरिएका दस्तावेजहरूको प्रतिलिपिहरू र सबै उपभोक्ता समितिहरू तथा संरचनाहरूको नामावलीको लागत । ७. न. पा. स्तरमा गठित विभिन्न समितिहरूमा समावेश भएका ज्येष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक, महिला, आदिवासी, जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम, बालबालिका, पिछडिएको वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक आदिको नामावलीको
--	--	--	--	---

		व्यवस्थापन तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम लगायत विपन्न तथा एकल महिला र अन्य सीमान्तकृत समूहहरूको आय बृद्धि गर्न प्रत्यक्ष सघाउ पुग्ने किसिमका तालिम तथा सीपहरू र अन्य कृषि, पशु विकास, मत्स्य विकास तथा सहकारीबारे विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने । ८. गैर-कृषिमा आधारित घरेलु तथा लघु उद्यम उद्योगहरूको संचालन तथा व्यवस्थापन, परम्परागत सीपलाई परिमार्जन गर्दै बजारमैत्री रूपमा आधुनिकीकरण गर्ने, विपन्न तथा एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक तथा सीमान्तकृत वर्गहरूको आय आर्जन बढाउने खालका तालिम तथा सीप विकास गर्ने र उनीहरूका सामुदायिक संस्थाहरूलाई आयमूलक कार्यक्रमहरूका लागि परिणाममा आधारित आर्थिक सहयोग गर्ने । ९. सहकारी र फाइनेन्स कम्पनी जस्ता संस्थाबाट विपन्न तथा एकल महिला, दलित तथा विपन्न वर्गका व्यक्तिहरूलाई सर्वसुलभ व्याजदरमा सहूलियत ऋण दिने साथै उनीहरूलाई बीऊ पूँजी मार्फत आय-आर्जन गर्ने र स्वरोजगारको		लागत । ८. आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा बृद्धि गर्ने कार्यक्रममा समावेश भएको अतिविपन्न र सीमान्तकृत महिलाहरूको संख्या । ९. केन्द्र, प्रदेश, विभिन्न प्रतिष्ठान, आयोग, समिति र अन्य स्थानीय सरकार, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने रणनीति तथा कार्यविधिको प्रतिलिपि, उनीहरूसँग गरेको करारनामाको प्रतिलिपि, श्रोत परिचालन भएको विवरण, लाभग्राहीहरूको विवरण, समन्वय बैठक, निर्णयहरूको माईन्यूट, आपसी सहयोग र सहकार्यको लागि परिचालन भएका संजालहरूको संख्या, बैठकको निर्णयहरू आदि ।
--	--	--	--	---

		वातावरण सिर्जना गर्ने । १०. नगरपालिकालाई बालमैत्री बनाउन बालमैत्री भवन, बालमैत्री शैक्षिक सामग्री, खेलकुद मैदान, पुस्तकालय, खानेपानी तथा सरसफाई, शौचालय, हिंसा पीडित बालबालिकाहरूका लागि आकस्मिक संरक्षण स्थान तथा औषधि उपचारमा सहयोग गर्ने । ११. वडाका सबै उपभोक्ता समितिहरू तथा संरचनाहरूमा महिला (कम्तिमा ३३%), दलित तथा अन्य सीमान्तकृत समुहहरूको समावेशीता तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने । १२. महिला, दलित तथा विपन्न वर्गको उद्यमशिलता बढाई उनीहरूको स्वामित्वमा उद्योग सञ्चालन गर्न प्रोत्साहनका लागि सहकारीसँगको समन्वय तथा सहकार्यमा विशेष अनुदान प्रदान गर्ने । १३. “एक घर-एक महिला रोजगार” भन्ने नाराका साथ परिणाममा आधारित रोजगारीका कार्यक्रम/अभियानहरू सञ्चालन गर्ने । १४. कृषि, सहकारी, पर्यटन आदिको समुचित विकास गरी नगरवासीको लागि स्वरोजगारीको			
--	--	---	--	--	--

		व्यवस्था गर्दै लाने। १५. महिला, दलित तथा विपन्न वर्गको समुदायहरूलाई बडामा उत्पादित वस्तुको बजार व्यवस्थापन गर्ने र व्यावसायिक हुनका लागि प्रोत्साहन हुने कार्य सञ्चालन गर्ने । १६. ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्ग, असहायहरूका लागि दिवा सेवा तथा मिलन केन्द्र लगायतका संरचना स्थापना गर्ने र ती केन्द्रबाट आफ्नो क्षमता अनुसारको परिणाममा आधारित रोजगारीमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । १७. महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक तथा किशोरीहरूका लागि सहयोग पुग्ने सामुदायिक तथा सहकारी भवन निर्माणका साथै हिंसा पीडित महिला तथा किशोरीका लागि अस्थाई आवास गृह निर्माण गर्न सहयोग गर्ने । १८. सबै बडामा समान कामका लागि समान ज्यालाको सुनिश्चितता गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम तथा अभियानहरू सञ्चालन गर्ने । १९. सबै सरोकारवालाहरूसँग			
--	--	--	--	--	--

		आवश्यक समन्वय तथा सहकार्य गरी नगरबासीलाई आउन सक्ने प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद्हरूको व्यवस्थापन गर्ने । २०. बाल अधिकारको आधारमा बालमैत्री योजना तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गर्न बालबालिकाहरूको अर्थपूर्ण सहभागितामा जोड दिने। २१. बाल-क्लब तथा बालबालिकाहरूको समूह वा संजालहरूको सबलीकरण, संस्थागत विकास र व्यवस्थापन गर्दै बाल भेला आदिलाई आवश्यक सहयोग गर्ने । २२. वर्षको अन्त्यमा वडा कार्यलय तथा वडा कार्यालयले तर्जुमा गरेका योजनाहरू लैससास संवेदनशील भएको सुनिश्चितताको लागि लैससास परीक्षण गर्ने । २३. नगरपालिकाका सबैकार्यक्रम तथा योजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी यसलाई संस्थागत गर्दै लैजाने।			
३.	लैससासबारे संविधानमा भएका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्न, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप,	१. लैससासबारे संविधान, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, रणनीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि आदिमा भएको व्यवस्थाहरूको सबै	वडा कार्यलयहरू, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय	१-३ वर्ष	१. नगर प्रमुख र वडा अध्यक्षबाट भएको अधिकार प्रत्यायोजनको प्रति, सेवा प्रवाह निर्देशिका, कर्मचारीहरूको कार्य विवरण तथा जिम्मेवारी

	रणनीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि, लैससासबारे राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक संस्थागत संरचना, सचेतीकरण तथा क्षमता विकास गरिनेछ ।	सरोकारवालाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय कायम गरी कार्यान्वयन गर्न चुस्त/दुरुस्त संस्थागत संरचना (सामाजिक विकास महाशाखा/शाखा) निर्माण गरि सम्पूर्ण कामहरू गर्ने । २. लैससासमैत्री शासन पद्धतिबारे सबै निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू, सेवा प्रदायक, लैससास सम्पर्क व्यक्ति आदिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र लैससास प्रवर्द्धन गर्ने संयन्त्र तथा प्रक्रियाहरू निर्माण गर्ने । ३. सरकारी पदाधिकारी, कानून पालन गराउने निकायहरू, धार्मिक एवं सामुदायिक नेताहरू र सर्वसाधारण जनतालाई लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, लैङ्गिक पहिचान तथा अभिव्यक्ति, लैङ्गिक विशेषताहरूको आधारमा हुने विभेद र घरेलु हिंसा आदिका बारेमा सचेतना, घरेलु तथा यौनहिंसा विरुद्ध परिणाममा आधारित तालिमहरू उपलब्ध गराउने। ४. लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यकहरूको श्रम शक्तिमा सहभागिता बढाउन र उनीहरूको लैङ्गिक पहिचान तथा अभिव्यक्ति र लैङ्गिक विशेषताहरूका आधारमा हुने विभेद र हिंसाबाट	गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	तोकिएको पत्रको प्रति, नागरिक बडापत्र, गुनासो दर्ता किताब तथा सुनवाई र निर्णय संख्या, जनप्रतिक्रिया, सञ्चार विवरण/रिपोर्टहरू आदि । २. विभिन्न क्षमता विकास योजनाहरूको प्रतिहरू, तालिम लिएका पदाधिकारी, कर्मचारी, स्वयंसेवक तथा समुदायको क्षमता विकास तालिम दिइएको संख्या र अभिलेख र रेकर्ड पुस्तिका आदि । ३. गरिब, जेहन्दार र अपाङ्गता भएका छात्र छात्राहरूका लागि छात्रवृत्ति तथा बाल बालिकाहरूको विकास तथा सशक्तीकरण योजना, बजेट र कार्यक्रमहरूको विवरण । ४. लैङ्गिक तथा घरेलु हिंसा अन्त्यका लागि वहस, पैरवी तथा चेतनामूलक अभियान चलाएको प्रमाणहरूको साथै छुवाछुत, सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वास, बाल श्रम, लैङ्गिक हिंसा, बाल-विवाह, बहुविवाह, दाइजो, बोक्सी जस्ता अमानवीय प्रथा रोकथामका लागि बनाइएको रणनीति, कार्यक्रम, बजेट तथा कार्यान्वयन गरिएका प्रतिवेदनहरू र यस सम्बन्धी उजुरी पुस्तिका । ५. न्यायिक समितिको संयन्त्र र कार्यविधिहरूका प्रति, सबै वडामा मेलमिलाप केन्द्र गठन
--	---	---	--	--

		बाहिर निस्कनका लागि कानूनी तथा मनोसामाजिक सहयोग गर्ने । ५. गरिब, जेहन्दार र अपाङ्गता भएका छात्र छात्राहरूका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम, बाल-बालिकाहरूको विकास तथा सशक्तीकरण कार्यक्रम, अभिभावकहरूका लागि बालबालिकाहरूको हेरचाहबारे ज्ञानको अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम, नगरपालिकामा बाल-बालिकाहरूको लागि योजना, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा, बाल-बालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, यौनिक अल्पसंख्यक तथा ज्येष्ठ नागरिकहरूको प्रोफाइल तयार गर्ने तथा उनीहरूको अवस्था विश्लेषण गर्न सर्वेक्षण गर्ने प्रकारका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने । ६. वडामा व्याप्त विभेद, शोषण र उत्पीडनको अन्त्य गर्न महिला, दलित र पिछडिएका समुदायको सीप र दक्षता अभिवृद्धि गर्न क्षमता र चाहना अनुसारको परिणाममा आधारित सीपमूलक तालिम सञ्चालन गर्ने । ७. लैङ्गिक तथा घरेलु हिंसा अन्त्यको लागि वहस, पैरवी तथा सचेतनामूलक अभियान			भएको निर्णय पुस्तिका, मेलमिलाप केन्द्रको कार्यसञ्चालन भएको माईन्युट, यस अन्तर्गत न्याय सम्पादन र फैसला गरेका अभिलेखहरू, मेलमिलापकर्ताहरूको सूची आदि ।
--	--	--	--	--	--

		सञ्चालन गर्ने । ८. छुवाछुत, सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वास, बालश्रम, लैङ्गिक हिंसा, बालविवाह, बहुविवाह, दाइजो, बोक्सी जस्ता अमानवीय प्रथा रोकथामका लागि रणनीति तथा कार्यक्रम बनाई लागु गर्ने । ९. जन्म दर्ता, खोप, पोषण, बाल-स्वास्थ्य, जन-स्वास्थ्य, प्रजनन स्वास्थ्य, एच. आई. भी./एड्स, पाठेघर सम्बन्धी समस्या तथा यसको रोकथामबारे परिणाममा आधारित जनचेतना जगाउने अभियान संचालन गर्ने । १०. महिला तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका लागि लोकसेवा तयारी कक्षा संचालन, वैदेशिक रोजगारीका लागि आवश्यक पर्ने जानकारीमूलक शिक्षा र सीप विकास, नगरपालिका एवम् विभिन्न सरकारी तथा गै.स.स. बाट संचालन गर्ने विकास कार्यक्रमबारे जानकारीमूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने । ११. महिला तथा अन्य सीमान्तकृत समुह सम्बन्धी विभिन्न रणनीतिगत प्रावधानहरूका बारेमा जानकारी दिने कार्यक्रम,			
--	--	--	--	--	--

		महिला नेतृत्व विकास, सामाजिक, राजनितिक तथा आर्थिक सशक्तीकरण गर्ने कार्यक्रम र अधिकारमा आधारित विकासको अवधारणा बारे परिणाममा आधारित कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने । १२. महिला तथा अन्य सीमान्तकृत समूहहरूको साक्षरता कार्यक्रम, लैङ्गिकताको आधारमा हुने हिंसा, सबै प्रकारका महिला विभेद तथा हिंसा उन्मूलन, महिला सम्बन्धी मानव अधिकार, रणनीति, कानून आदि बारे चेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम, सूचना सञ्चारमा महिलाको सहभागिता र पहुँच बृद्धि गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्ने । १३. स्वास्थ्य तथा उप-स्वास्थ्य चौकीहरूको संस्थागत सुधार गर्ने, महिला संजाल, लैङ्गिक निगरानी समूह, महिला सहकारी संस्था, महिला तथा सीमान्तकृत वर्ग आदिले नेतृत्व गरेका सामाजिक र सामुदायिक संघ(संस्था गठन, सबलीकरण तथा विस्तारमा सहयोग गर्ने । १४. महिला तथा बाल-बालिकाहरू विरुद्ध हुने हिंसा, हानिकारक एवम् चलिरहेको विभेदकारी सामाजिक मूल्य मान्यताहरूको सम्बोधनका लागि कानूनी			
--	--	--	--	--	--

		एवम् रणनीतिगत संरचनाहरू निर्माण र सुदृढ र सबलीकरण गर्दै यी सामाजिक कुरीतिहरूका बारेमा वहस संचालन गरी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने । १५. महिला तथा बालबालिकाहरू विरुद्ध हुने हिंसा, हानिकारक एवं विभेदकारी अभ्यासहरूको अन्त्य लगायतका लैङ्गिक अन्तरहरू सम्बोधनका लागि र अति सीमान्तकृत समुदायका महिलाहरूका सवाल सम्बोधनका लागि आर्थिक सहयोग गर्ने । १६. न्यायिक समितिका संयन्त्र र कार्यविधिहरू परिभाषित गर्ने औजारहरू विकास गरी तिनीहरूको प्रभावकारी संचालन र कार्यादेशको उचित प्रत्युपादनका लागि पर्याप्त मानवीय तथा आर्थिक स्रोत सहित क्षमता विकासको योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने । १७. सरकारको लैससास सम्बन्धी रणनीति, कानून तथा मार्गदर्शनहरूको बारेमा नियमित सचेतना क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने । १८. महिला दलित र पिछ्छडिएका वर्गलाई चेतनामूलक तथा नेतृत्व विकास हुने कार्यक्रम संचालन गर्ने । १९. वडा समिति,			
--	--	--	--	--	--

		कर्मचारी, टोल विकास संस्था, लैससास कार्यन्वयन समिति, सामाजिक समिति, समुदायका अन्य व्यक्ति तथा समुहहरूलाई (महिला, पुरुष, किशोर-किशोरी) लैससास तालिम सञ्चालन गर्ने । २०. महिला, दलित र पछाडि परेका/पारिएका वर्गहरूलाई समावेश गरि परम्परागत पेशा, संस्कृति र सीपलाई आधुनिकीकरण, संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्ने गराउने। २१. घरेलु हिंसा सम्बन्धी कानून बनेको छ, यसमा के कस्ता व्यवस्था गरिएको छ, छैन सोबारे विवेचना गर्न जनचेतना जगाउने र यसको कमी कमजोरीलाई औल्याउने।			
४.	नगरपालिकाबासी विशेष गरी बाल-बालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता आदिका लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गर्ने रणनीति अवलम्बन गर्ने ।	१. बाल-बालिका पुनर्स्थापना केन्द्र, ज्येष्ठ नागरिक आश्रय केन्द्र, अशक्त स्याहार केन्द्र स्थापना र संचालनका लागि रणनीति र कार्यक्रम तर्जुमा, आवश्यकता अनुसार केन्द्रहरू स्थापना गरी संचालन गर्ने । २. नगरपालिकाका सबै घरपरिवारलाई स्वास्थ्य विमामा समावेश गराउने र स्वास्थ्य विमाको प्रिमियम तिर्न नसक्ने अति विपन्न घरपरिवारका लागि वडाको तर्फबाट भुक्तानीको व्यवस्था	वडा कार्यालयहरू, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	१-३ वर्ष	१. बाल-बालिका पुनर्स्थापना केन्द्र, ज्येष्ठ नागरिक आश्रय केन्द्र, अशक्त स्याहार केन्द्र स्थापना र संचालनका लागि रणनीति र कार्यक्रम तर्जुमा आदि सम्बन्धी प्रतिलिपिहरू । २. बाल-बालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता केन्द्रित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरू लागु भएका हुनेछन्। ३. सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित परिवारको संख्या आदि ।

		मिलाउने। ३. औषधि उपचार तथा स्वास्थ्य सुरक्षा, मातृत्व सुरक्षा, दुर्घटना सुरक्षा, अशक्तता सुरक्षा, वृद्ध-वृद्धाको सुरक्षा, आश्रित परिवार सुरक्षा, बेरोजगारी सहायता, जीवन विमा, पशु विमा, बाली विमा लगायतका सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा लक्षित समुदाय तथा वर्गलाई सहभागिताका लागि उत्प्रेरित गर्ने । ४. एकल महिला, विपन्न र दलित समुदायलाई आधारभूत शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवाहरू निःशुल्क वा सहूलियत दरमा उपलब्ध गराउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउने। ५. ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति , दलित समुदायका परिवारहरूलाई दिइँदै आएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता नियमानुसार सहज व्यवस्थापन गरी समयमै उपलब्ध गराउने।			
--	--	---	--	--	--